

TANZİMAT'TAN GÜNÜMÜZE MUHAFAZAKÂR KADIN ALGISINDAKİ DEĞİŞİMLER

İhsan ÇAPCIOĞLU *

Öz

Türkiye’de kadınlar, muhafazakâr kadın kimlikleri ile görünür olmaya 1980’li yıllardan itibaren başlamışlardır. Muhafazakâr kadın algısından ya da muhafazakâr kadının değişim ve dönüşümünden bahsederken 1980 öncesi dönemin herhangi bir tahsise gidilmeksizin genel olarak “kadın” kategorisi içinde ifade edilmesinin temel sebebi budur. “Muhafazakâr kadın”ın özel olarak ele alınması ise 1980 sonrasına rastlamaktadır. Bu nedenle araştırmanın konusu, özellikle 1980’lerden itibaren muhafazakâr kadın algısındaki değişimlerin incelenmesidir. Konu, öncelikle Tanzimat’tan Cumhuriyet’e, daha sonra Cumhuriyet’in ilanından 1980’lere ve son olarak 1980’lerden günümüze kadının konumuna ilişkin tartışmalar bağlamında ele alınmaktadır. Esasen II. Meşrutiyet dönemiyle birlikte kadının ailedeki ve toplumdaki statüsü ile hakları gibi konular sorgulanmaya başlamış; bu sorgulamalar Cumhuriyet’in ilanıyla çeşitli “kazanım”lara dönüşmüştür. Böylece bu dönemden itibaren, sosyal hayatta “aktör” olan kadınların görünürlüğü de artmaya başlamıştır. Araştırmada, muhafazakâr kadın algısındaki değişim; feminizm, ataerkillik, kadının bedeni, toplumsal cinsiyet, kamusal/özel alan ve başörtüsü tartışmaları bağlamında açıklanmaya çalışılmaktadır. Araştırmanın temel amacı, kadın algısındaki değişimlerin günümüz muhafazakâr kadın bilincinin şekillenmesine kaynaklık etmesi bakımından ortaya çıkardığı sonuçların tespitidir. Bu nedenle, tarihsel ve toplumsal süreç temelli bir anlatım yöntemi izlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Muhafazakâr Kadın, Gelenek, Değişim, Türkiye.

Abstract

Changes in Conservative Women’s Perception from the Reformation Period to Today

In Turkey, women have started to become apparent with a conservative woman identity since the 1980’s. The main reason for this is that before the 1980’s period, generally within “the woman” category, without making any allocations, we refer to woman’s perception or change and transformation of conservatism. In particular,

---

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. E-posta:
ih sancapcioglu@yahoo.com

“conservative woman” is proprietarily addressed after 1980. The subject of research in this regard, predominantly from the 1980, is to investigate the change in perception of conservative women. The issue, primarily from the Reformation period to the Republic, then from the proclamation of the Republic to the end of 1980’s and finally from 1980’s to today, is discussed in the context of the position of women. Substantially, with the Second Constitutionalist period, topics like the statute of woman in family and society and woman’s rights started to be questioned and this questioning transformed to several gains with the Proclamation of the Republic. Thus, after this period the appearance of woman, who is actor in social life, started to increase. In this study, changes in the perception of conservative women are explained in the framework of; feminism, patriarchy, women’s bodies, gender, public and private space and the headscarf debate. The main objective of this study is in relation to the change in women’s perception and the results revealed in terms of the source of formation of today’s conservative women’s consciousness. For this purpose, a historical and social process-based method of expression was undertaken.

Keywords: Woman, Conservative Woman, Tradition, Changing, Turkey.

Giriş

Avrupa tarihinin en köklü ve etkili değişim süreci olan Aydınlanma pek çok toplumsal değişimi de beraberinde getirmiştir. Bu değişimler kısa bir sürede Avrupa sınırlarını aşarak bütün dünyayı etkisi altına almayı başarmıştır. Günümüz dünyası gündelik yaşamdan toplumsal yaşam pratiklerine, ekonomiden sanat ve edebiyata, siyasi alandan dinsel alana kadar hala bu etkinin dinamikleri ile işlemeye devam etmektedir. Aydınlanma düşüncesinin tetiklediği rasyonel ve bilimsel değişim sürecinin doğal bir sonucu olan modernite, toplumun geneli üzerinde olduğu gibi onun kolektif hafızası üzerinde de pek çok köklü değişim ve dönüşüme kaynaklık etmiştir. Bu değişim ve dönüşümlerin dünya yazın ve düşün hayatını meşgul eden ilk sıralarında “Kadın” konusu gelmektedir. Dünya nüfusunun yaklaşık yarısını oluşturan kadınların bilimsel, teknolojik ve kültürel değişimlerdeki rolünün neler olduğu, bu değişimlerden nasıl etkilendikleri ve sosyo-politik, ekonomik ve toplumsal meselelere yaklaşımlarının nasıl olduğu gibi konular oldukça yoğun olarak tartışılmaktadır. Bu duruma ek olarak kadının toplumsal konumu, bu konunun oluşmasında ve şekillenmesinde kültürün ve kültürün şekillendirici unsurlarından olan dinin rolünün ne olduğu, kadın hak ve statüsü gibi konular da gündemdeki yerini korumaktadır.

Bu tartışmalar farklı kültürlerde farklı bakış açılarının oluşmasına kaynaklık etmiştir. Bu bağlamda özellikle hak ve statü konusundaki eşitsizliklere bir tepki niteliğinde feminizm tartışmalarının ortaya çıktığı görülmektedir. Avrupa kaynaklı ortaya çıkan feminizm, dünya genelinde kadınların karşı karşıya kaldığı sorunların ortak ya da benzer özelliklere sahip olmasından kaynaklanan nedenlerle Amerika başta olmak üzere dünyanın pek çok ülkesine yayılmış ve yaklaşık iki yüzyıldır çeşitli tartışmalara konu olmaya devam etmektedir. Ayrıca 20. yüzyılda ortaya çıkan pek çok fikir akımı ile feminizm arasında karşılıklı bir etkileşimsel gündemin varlığından söz etmek de mümkündür (Öztürk, 2011: 10). Başlangıçtan itibaren büyük ölçüde söz konusu feminist gündemin etkisiyle kadın olgusuna ilişkin tartışmalar pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de yapılmakta ve bu tartışmalar Türk toplumunun kadın algısı özelinde muhafazakâr kadın algısının şekillenmesine de kaynaklık etmektedir. Türkiye’de muhafazakâr kadınlar, muhafazakâr kadın kimlikleri ile görünür olmaya 1980 sonrasında başlamışlardır denebilir. Bu nedenle muhafazakâr kadın algısından ya da muhafazakâr kadının değişim ve dönüşümünden bahsederken 1980 öncesi dönemi genel “kadın” kavramı ile ifade edip söz konusu başlık altındaki kategorilerde ele alabiliriz. “Muhafazakâr kadın”ı özel olarak ele almayı ise 1980 sonrasına bırakmak daha uygun olacaktır.

1. Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Kadın

Günümüz muhafazakâr kadınlarını, toplum tarafından algılanışlarını ve mücadelelerini daha iyi kavrayabilmek için onların toplumsal değişim ve dönüşüm geçmişlerinin öncelikli olarak ele alınması gerekmektedir. Bunun için de, öncelikle kadın ve kadına dair tartışmaların (feminizmin de Avrupa’da ortaya çıktığı ilk dönemler olan) Tanzimat’tan önce geçirdiği değişimlere ve bu değişimlerin neticesi olan kazanımlara değinmek gerekir. Osmanlı Devleti, 16. yüzyılın sonlarına doğru birçok alanda ve özellikle ekonomik alanda Batı’nın gerisinde kalmaya başlamıştır. Bu “geri kalış”, 17. yüzyıldan itibaren Osmanlı devlet adamlarını ve aydınlarını gerilemenin sebepleri üzerinde düşünmeye ve çeşitli çözüm arayışlarına itmiştir. Bunun neticesinde Osmanlı Devleti’nde “Batılılaşma Hareketleri” başlamış ve askeri, siyasi, ekonomik ve toplumsal alanda pek çok yenilik uygulamaya konulmuştur. Bu süreçten etkilenen toplumsal kategorilerin başında “kadınlar” gelmiştir. Tanzimat öncesi yapılan düzenlemelerin, kadını genellikle pek çok açıdan kısıtlayarak özel alanına hapsettiği ve kamusal alanda baskılayıcı olduğu görülmektedir.

Kadınların giyeceği elbiselerin renkleri, feracelerinin kalınlığı, peçelerinin uzunluğu, kadın giysilerinde kullanılacak kumaşların türü devlet fermanları ile belirlenmiştir (Çapcıoğlu, 2011: 75). Bu ve buna benzer uygulamalar özellikle kadınlar tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Bu tepkiler I. Meşrutiyet öncesi kadın konulu tartışmaların artışına katkıda bulunmuştur. Bu nedenle I. Meşrutiyet, Türkiye’de kadın konulu tartışmaların ilk dönemini oluşturur. Bu ilk dönemin en önemli özelliği ise kadınların özellikle ekonomik ve toplumsal alanda görünürlük kazanma çabasına şahitlik etmesidir.

1839 Tanzimat Fermanı ile başlayan kadının statüsündeki iyileştirmeler, 1856 Islahat Fermanı’nda “hiç kimsenin cinsiyetinden dolayı ikincil konuma düşemeyeceği” ifadesinin yer almasıyla pekiştirilmiştir. Bu iki fermana ek olarak 1858’de düzenlenen Arazi Kanunu ile kadınlar mirasa ortak kılınmıştır. Ayrıca 1881’de düzenlenen Sicil-i Nüfus Nizamnamesi ile de Osmanlı tarihinde ilk kez evlilik kurumuna müdahale edilerek evliliğin statüsü değiştirilmiş ve resmi bir nitelik kazandırılmıştır (Çaha, 1996: 88). Tanzimat döneminde özellikle kadınların eğitim hakları tartışılmış ve söz konusu tartışmalar kadınlara eğitim kurumlarının kapısını açmıştır. Bu dönemde kadınlara ilk kez Tıp Fakültesinde hemşirelik eğitimi verilmiş (1842), sanayi mekteplerinde eğitim alma hakkı tanınmış (1869), Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile 6-11 yaş arası tüm kız çocuklarının ilkokul eğitimi almaları öngörülmesi (1868), Kanunu-i Esasi ile ise ilkokul zorunlu hale getirilmiştir (1876). Ayrıca Darü’l-Muallimat (Kız Öğretmen Okulları) ile kadınlardan bir eğitim ordusunun oluşturulması amaçlanmıştır (1870) (Çaha, 1996: 88). Böylece kadının eğitim alanına girmesinin ve belki de sonraki dönemlerde gerek eğitim alanında gerekse siyasi, hukuki, bürokratik ve benzeri alanlarda yapılacak kapsamlı düzenlemelerin yolu açılmıştır (Çapcıoğlu, 2011: 78).

Bu dönemde Halide Edip, Fatma Aliye, Nigar bint-i Osman gibi pek çok alanda öncü kadınlar yetişmiş ve bu kadınlar çeşitli eserler vermişlerdir. Kadınlar kadar erkekler de kadın konusuna önem vermiştir. Örneğin Kasım Emin’in kaleme aldığı *Tahrirü’l Mer’e*, yazıldığı dönemde Osmanlı aydınlarınınca uzun uzadıya tartışılmıştır. Öztürk, Kasım Emin’in eserinin halk arasında bazı aydınların bugün dahi cesaretle söyleyemediklerini büyük cesaret ve bilgelikle söyleyen ve ataerkil-İbrani kültüre neredeyse tamamıyla meydan okuyan bir eser özelliği taşıdığını ifade etmektedir (2011: 149). Ayrıca o dönemin önemli kalemlerinden Ferid Vecdi’nin, Kasım Emin’in fikirlerine karşı fikirler yayınlanması, erkek aydınların “kadın” konusunda ne kadar duyarlı

olduklarını göstermektedir (Öztürk, 2011: 151). Kadınlar kadar erkeklerin de katkısıyla kadına dair pek çok kitap, dergi ve gazete eki yayınlanmıştır. 1868'den Cumhuriyet'e kadar doğrudan kadınlara yönelik kırkı aşkın yayın vardır (Demirbilek, 1993: 8). Öyle ki, bu yayınlar çerçevesinde yapılan tartışmalar ileride Cumhuriyet kadınının statüsünü belirleyecektir (Öztürk, 2011: 158). Yine bu dönemde kadınların kurdukları pek çok dernek, çıkardıkları çok sayıda dergi, Osmanlı toplumunda kadınların, özellikle aile içinde, zevcelik ve annelik rolleriyle sınırlandırılmasını eleştiren ve eğitim, çalışma, toplum hayatına katılma talepleriyle ortaya çıkan güçlü bir kadın hareketinin gelişimine katkıda bulunmuştur (Tekeli, 2015: 28).

II. Meşrutiyet döneminin (1908-1919) üç önemli grubu olan Batıcılar, Türkçüler ve İslamcıların kadın sorunu hakkındaki görüşleri, konu ile ilgili yayınları ve tartışmaları, II. Meşrutiyet sonrası kadının hukuki statüsü ile ilgili düzenlemelerin yanı sıra, 1917 tarihli Hukuk-i Aile Kararnamesinin hazırlanmasına da etki ederek Kararname içeriğinin şekillenmesine katkıda bulunmuştur (Çapcıoğlu, 2011: 82). Göle'ye göre sonraki dönemlerdeki Kemalist reformların temelinde, bu dönemde doğan ve billurlaşan düşünce akımları yatmaktadır (2011: 57). Neticede kadın sorunlarına bakış açısındaki değişimin Tanzimat'la başlayan batılılaşma hareketlerinin temelinde yattığı ve Avrupa'da ortaya çıkan feminizm akımının da etkisiyle batılılaşma ve modernlik göstergesi olarak kabul edildiği görülmektedir. Bu nedenle Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e kadar yapılan kadın konulu tartışmalar, moderniteye uyum çerçevesinde yapılan reformların İslam'a uyum sağlayıp sağlayamayacağı bağlamındadır. II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e ise söz konusu tartışmaların ana gündemi Batıcı, İslamcı ve Türkçü akımların görüşleri çerçevesinde şekillenmiştir (Göle 2011: 49-57). Bu bağlamda kadının toplumdaki ve ailedeki statüsü ile hakları gibi pek çok konu sorgulanmış ve sorgulamalar cumhuriyetin ilanımla çeşitli "kazanım"lara dönüşmüştür. Yine bu dönem, kadınların artık sosyal hayatta "aktör" olmaya başladıkları dönemdir (Çaha, 2001).

2. Cumhuriyet'in İlanından 1980'lere Kadın

Osmanlı Devleti'nin yıkılmasının ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin modernleşme serüveni, yeni bir ulus ya da devlet inşası paradigması çerçevesinde şekillenmiş, bu sürecin ana aktörü ve simgesi ise kadın olmuştur. Göle'ye göre, bu süreçte cinsiyetler arası ilişkilerin düzenlenmesine yönelik en önemli ölçüt, medeni ve gayr-i medeni olanın belirlenmesidir

(2001: 82-93). Cumhuriyet öncesi dönemden gelen tartışmalar Cumhuriyet'in ilanından sonra yeni kurulan devletin ideolojisine de yansımıştır. Bu bağlamda Cumhuriyet modernleşmesinin, kendini kadın üzerinden gerçekleştirdiği ve yönünün batıya dönük olduğu görülmektedir. Mustafa Kemal Atatürk'ün 1 Aralık 1923'te yaptığı aşağıdaki konuşması, yeni kurulan Cumhuriyet Türkiye'sinde kadının konumunun ve kadına yüklenen misyonun da göstergesidir:

“...Bir toplum, cinsinden yalnız birinin çağın gereklerini edinmesiyle yetinirse, o toplum yarıdan çok güçsüzlük içinde kalır. Bir ulus ilerlemek ve uygarlaşmak isterse, özellikle bu noktayı temel olarak kabul etmek zorundadır. Bizim toplumumuzun başarısızlığının nedeni kadınlarımıza karşı gösterdiğimiz gevşeklik ve kusurdan doğmaktadır... Bir toplumun yaşamda çalışması ve başarılı olması için, çalışmanın ve başarılı olabilmenin bağlı olduğu bütün nedenleri ve koşulları kabul etmesi gerekir. Bundan dolayı bizim toplumumuz için ilim ve fen gerekliyse bunları eşit ölçüde hem erkek hem de kadınlarımızın elde etmesi gerekir.” (Bakacak, 2009: 632).

Cumhuriyet'in ilanından 1980'e kadar olan dönemde kadınlar çeşitli siyasi ve hukuki haklar elde etmişlerdir. 4 Ekim 1926'da yürürlüğe giren Medeni Kanun ile ailedeki ilişkiler örgüsü değişikliğe uğramıştır. Kadın ve erkeğe yönelik toplumsal ilişkiler hukuki ve yasal olarak yeniden şekillenmiştir. Mirasta kadın ve erkek eşitliği, çok eşliliğin yasaklanması, evlilikte konulan yaş sınırı gibi kadınları da ilgilendiren pek çok değişiklik yapılmıştır. 1934 yılında kadınlar seçme ve seçilme hakkını elde etmişlerdir. Bu dönem, Şirin Tekeli'nin ifadesiyle Türkiye'de feminizmin üç döneminin ikinci evresi olan “devlet feminizmi”¹ dönemidir (Tekeli, 2015: 29).

Göle, Cumhuriyet dönemi kadınlarının durumlarını tasvir ederken “cinsiyetsizleştirilmelerine” dikkat çekmektedir. Kadınların kamusal alanda meşruiyet kazanabilmelerinin erkek kimliğine bürünmelerini gerektirdiğini, kamusal alana davet edilen ve bu alanda “aktör” olarak görülen kadınların, kültürel olarak kabul gören kadın davranışları sergilemek zorunda olduklarını belirtmektedir (2001: 109). Bakacak ise Cumhuriyet'in ilk yıllarında kadınları ve onlara biçilen rolleri şu şekilde betimlemektedir:

“Yeni kurulan Cumhuriyet'in gelişim çizgisinde kadınlara çok önemli görevler düşmekteydi. Atatürk, yaratılmak istenen yeni

1 Devlet Feminizmi ve neticeleri için bkz. (Tekeli 2015: 28-29).

kadın imajında, kadına hem kamusal alanda hem sosyal alanda hem de özel alanda farklı roller biçmişti. Bu anlamda kadın, erkeklerle birlikte çalışma hayatında yerini alacak, ancak kadın olarak kimliğini her zaman ikinci planda tutacaktı. Toplumsal alanın her alanında kılık kıyafetiyle çağdaş kadını simgeleyecek, aile içerisinde ise en önemli görevinin eş ve anne olmak olduğunu unutmuyacaktı.” (2009: 637).

Çaha, 1970’li yıllara kadar kadınların “kadınlıklarını” bir kenara bıraktıklarını, kısa saç, dar pantolon, alçak ökçeli iskarpinleri ve makyajsız simalarıyla “erkeksi” bir görünümde olduklarını ve kadınların dışılığından, aşkından, kendine özgü yaşamından ve haklarından soyutlanmış; erkekle omuz omuza, yan yana, dayanışma içinde aynı ülkü için mücadele eden bir sosyal grup oluşturma çabasında olduklarını ifade etmektedir (Çaha, 2001). Ayrıca 1970’lerde, bir yandan eşitsizlik ve sömürü kavramlarının bir takım siyasal söylemlerin temel kavramları arasında yer aldığı ve kadınların yasalarda var olduğu iddia edilen “eşitliğe” karşın eşit olmayan bir “cinsiyet grubu”nu oluşturduklarına ilişkin tartışmaların (Tekeli, 2015: 30), diğer taraftan ise muhafazakâr kadınların kamusal alanda varlık göstermeleriyle birlikte başörtüsü ve özgürlük tartışmalarının yaşandığı görülmektedir.

3. 1980’lerden Günümüze Muhafazakâr Kadın

Bu başlık altında 1980 sonrası Türkiye’de muhafazakâr kadın ile ilgili tartışmaların ana temalarından ve bu tartışmaların muhafazakâr kadınlara bakan yönlerinden bahsedeceğiz. Zira “kadının kimliğini arama evresi” olarak nitelendirilen 1980 sonrası Türkiye’si kadın hareketleri için önemli bir dönemdir. Bu dönem, kadınları, özel alan olan ailenin duvarlarının dışına çıkarma, kamusal hayatta erkekle tam anlamıyla eşit statüye kavuşturma, geleneksel patriarkal kültürü sorgulama ve kadın aleyhine mevcut olan hukuksal normları tespit edip bunların üzerine gitme şeklinde özetlenebilecek düzenlemelerin yapıldığı bir süreci ifade etmektedir (Çaha, 2001).

1980 sonrası dönemin önemli bir özelliği de, bu döneme kadar büyük oranda kamusal alanın dışında kalan muhafazakâr kadınların toplumsal görünürlüklerindeki artıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra elde edilen kazanımlar başlangıçta sadece kanunlarda yer almış ve belirli bir kesim tarafından bilinip istifade edilmiştir. Bu durum 1980’lere gelindiğinde değişmiş, toplumun diğer kesimleri ve özellikle muhafazakâr kadınlar tarafından da kabul edilip benim-

senmiştir. Muhafazakâr kadınlar eğitimden sağlığa, ticaretten siyasete varıncaya kadar kamusal alanda görünürlük talebinde bulunmuş ve bu taleplerinde ısrarcı olmuşlardır. Böylelikle toplumsal olarak muhafazakâr kadın algısı hızlı bir değişim sürecine girmiştir. Ruşen Çakır bu dönemi şu cümleleriyle betimlemektedir:

“1980’li yıllarda yükselişe geçen İslâmi hareket, önceki yıllardan farklı olarak kadınları da saflarına aktif ve görünür bir biçimde kattı. Hemen hemen her cemaat kapılarını her yaşta kadına geniş bir şekilde açıyordu. Cemaatler bünyesinde kadınlara yönelik dernek, vakıf gibi kurumsallaşmalara gidiliyordu. Nakşibendiler Kadın ve Aile, Nurcular Bizim Aile, Emine Şenlikoğlu ve çevresindeki kadınlar Mektup dergilerini çıkarıyor; gazeteler kadınlara özel sayfalar ayırıyordu.”

3.1. İslami/İslamcı Feminizm

1980 sonrası özellikle 1990’lı yıllara gelindiğinde feminist söylemi kullanan muhafazakâr kadınların var olduğu ve gelenekselliği sorguladıkları görülmektedir. Bu muhafazakâr kadınların söylemlerinin son dönemlerde pek çok İslam ülkesinde olduğu gibi Türkiye’de de etkisini gösteren “İslami Feminizm ya da İslamcı Feminizm”in Türkiye örneğinin ilk evreleri olduğu söylenebilir. Türkiye’de muhafazakâr kadın algısının değişiminde en önemli etkilerden birinin kuşkusuz “İslami Feminizm ya da İslamcı Feminizm” olduğunu söylemek gerekir.

Badran’a göre İslami feminizm ifadesi 1990’lı yıllarda, dünyanın muhtelif bölgelerinde ortaya çıkmaya başlamıştır (2014: 39). İslami Feminizm, İslami bir paradigma dahilinde ifade edilen feminist bir söylem ve uygulamadır (Badran, 2014: 37). İslami Feminizm Kur’an ve hadislerin yeniden ataerkil düşünce ve geleneklerden sıyrılarak okunması ve yorumlanması argümanına sahiptir. Kur’an ve hadislerin ataerkil bir zihniyetle okunması ve buna bağlı fikir ve uygulamalar Müslüman kadının bireysel ve toplumsal hayatında erkeğin gerisinde kalmasına sebep olmaktadır ve İslami Feminizm kadın-erkek eşitliğini savunmaktadır. (Badran, 2014: 45-50). Bu bağlamda İslami feminizmle kadınlar, Müslüman kadınların maruz kaldığı ayrımcılığa karşı çıkmış, kadınların toplumsal statülerinin iyileştirilmesini savunmuşlardır (Ali, 2014: 23). Türkiye’de İslami feminizm kavramına ilk olarak Nokta Dergisi’nin 20 Aralık 1987’de yayınladığı ‘Türbanlı feministler’ dosyasında rastlanmaktadır.

1990'lı yıllarda ise bu kavramı, Yeşim Arat ve Feride Acar'ın makaleleri ile Nilüfer Göle'nin *Modern Mahrem* kitabında, ülkedeki yeni oluşan feminist paradigmayı tanımlamak için kullandıkları görülmektedir (Badran, 2014: 39-40). Başörtülü kadınların kamusal alanda görünmesine atfen kullanılan İslami Feminizm kavramı zamanla muhafazakâr kadın yazarların İslami Feminist olup olmamaları ve İslam ile feminizmin bir arada kullanılıp kullanılmayacağı tartışmalarına evrilmiştir.

Nazife Şişman, Yıldız Ramazanoğlu, Hidayet Şefkatli Tuksal, Cihan Aktaş, Sibel Erarslan gibi isimler Türkiye'de muhafazakâr kadının dönüşümünün tetikleyici köşe taşlarından ve İslami Feminizm kavramı tartışmalarının ana aktörlerinden bir kaçıdır. Kendilerine İslamcı Feminist dememelerine karşın, öyle tanınan İslamcı yazarlar İslam ve Feminizmin bir arada kullanılmasına temkinli yaklaşmaktadırlar. Bunun temel nedeni olarak da İslam ve feminizmin bir arada kullanılmasının "ılımlı İslam" projesi olabileceği yönündeki kuşkularını dile getirmektedirler. Bu nedenle kendilerini daha ziyade "kadın hakları savunucusu" olarak nitelendirmekte ve yukarıdaki manasıyla İslami Feminist tanımlamasını onaylamamaktadırlar (Özel Akagündüz, 2006: 24). Bu bağlamda Türkiye'de, dünya genelinde algılandığı şekliyle bir İslami Feminizm'den bahsetmek mümkün görünmemektedir. Bunun yerine İslamcı/muhafazakâr kadınların Türkiye'deki muhafazakâr kadınların hak ve statülerini sorgulama ve savunmalarının varlığından söz edilebilir. Bu durumu destekler mahiyette Toker, söz gelimi İran ve Malezya gibi dünyanın çeşitli yerlerinde etkili olabilen İslami/İslamcı feminizmin Türkiye'de bu hareketin söylemini yeterince yansıtacak bir güçte bulunmadığı kanaatini taşıdığı dile getirmekte ve bunun sebebi olarak, Türkiye'nin nisbi içe kapanıklığının kadınların bu noktadaki konumlarını da sınırlandırmış olabileceği ve ülkenin "geleneksel" muhafazakârlığının da yine bu durumu etkilemiş olabileceği tespitinde bulunmaktadır (Toker, 2012: 13-14).

Türkiye'de kadın konulu tartışmalara muhafazakâr kadını da dâhil eden İslamcı yazarlar, muhafazakâr kadının konumu ve hakları üzerine yoğunlaşmaktadır. Onların; İslam ve kadın, örtünme, mahremiyet, ataerkillik, toplumsal cinsiyet, kamusal alanda kadının konumu konuları başta olmak üzere pek çok konuya odaklandıkları görülmektedir. Bu bağlamda onlar, İslam'ın günümüz kadınının yaşadığı sorunlarda rolünün olup olmadığı, varsa ne olduğu, ayet ve hadislerde kadının konumu, haklarının ne olduğu ve nasıl anlaşıldığı, günümüz muhafazakâr kadınlar özelinde kadınların sorunları ve bu sorunların

kaynağında nelerin yattığı, İslamiyet'in kadın sorununa getirdiği çözüm önerilerinin, Kur'an'da kadınların toplumsal hayata katılımını meşru gören ayetler ve İslam'ın ilk dönem uygulamalarının bu duruma örnekliği, Müslüman kadın ve erkeklerin kadın algıları ve bu algıların temelleri gibi pek çok konu üzerinde durmakta ve özellikle dini gelenekselciliği sorgulamaktadırlar. Bu sorgulamalar günümüz Türkiye'sinde muhafazakâr kadın algısının şekillenmesinde oldukça etkili olmaktadır. Onların da gayretleri ile pek çok yazılı ve sözlü basın-yayımda ve akademik alanda kadın konulu çalışmalar ve programlar yapılmıştır. Bütün bu çalışmalar günümüz muhafazakâr kadın özelinde kadın algısının değişim ve dönüşümünün hem sonucu hem de yeni değişim ve dönüşümlerin habercisidir.

1980 sonrasında günümüze Türkiye'de muhafazakâr kadınların özellikle modernleşme sürecinde aktif oldukları görülmektedir. Onlar Cumhuriyet'in ortaya çıkardığı imkânlarla muhatap olmuşlar, bunlardan doğan durumlar sonucu eğitim görme ve çalışma başta olmak üzere toplumsal birtakım gereklilikler ile karşı karşıya kalmışlardır. Bunun doğal sonucu olarak muhafazakâr kadınlar kamusal alan taleplerini genişletmişlerdir (Toker, 2011: 10). Onların eğitim, siyaset, ekonomi, sivil toplum kuruluşlarında görünürlük kazanmayı talep ettikleri, bunun için de kültürel kalıplarla mücadele ettikleri görülmektedir. Kamusal alanda görünür olma talepleri pek çok tartışmanın da kapısını aralamıştır. Kimi zaman otonomlaşmak istenirken köleleşiliyor mu (Tekin, 2009: 5) sorusu, kimi zaman da kadın kimliği öne çıkarılmak istenirken erkekler aşağılanıyor, insan bağlamından uzaklaşıyor mu soruları sorulmuştur. Yine elde edilen kazanımların dinin ruhuna uygunluğu sorgulanmış, Avrupa menşeli bir akım olan feminizmin her şeyi ile Türkiye için bir kıstas olup olmayacağı eleştirileri yapılmış ve İslam'ın kadına feminizmden daha fazlasını vaat ettiği savunulmuştur (Ramazanoğlu, 2009: 79).

3.2.Kadın, Ataerkillik ve Kadının Bedeni

1980'lerden günümüze Türkiye'de değişen ve değişmeye devam eden muhafazakâr kadın algısının şekillenmesinde etkili bir faktörün de ataerkillik ve toplumsal cinsiyet eleştirisi olduğunu ifade etmek gerekir. İslamcı yazarların da tartışma ve sorgulama konularından olan ataerkillik; bir toplumsal cinsiyet kategorisi olarak kadınların ezilmesi sonucunu doğuran kurumsal, kültürel düzenleme ve uygulamaları içeren ve genel anlamda erkek iktidarını (Berktay, 2009) ifade eden bir kavramdır. İslamcı Feminist yazarlar, kadın-

ların Hz. Peygamber döneminde sahip oldukları statülerini, onun vefatından sonra kaybederek ikincil konuma gerilediklerini ve bunun nedeninin Kur'an ve hadislerin ataerkil bakış açısıyla yorumlanması olduğunu savunmaktadır. Bu bağlamda örtünmeden kadının imamlığı meselesine kadar pek çok konunun ataerkil bakış açısından sıyrılarak yeniden ele alınıp yorumlanması gerektiği ifade edilmektedir.

Ataerkillik, dünyada olduğu gibi Türkiye’de de hem feminist hem de İslamcı yazarlar tarafından günümüzde kadın/muhafazakâr kadın sorunlarının baş müsebbiplerinden biri olarak görülmektedir. Bu bağlamdaki tartışmalarda (İslami yazarların da konuya eğilmeleri ile) İslam’ın kadın haklarını engelleyerek erkek karşısında kadını dışlayan bir din olup olmadığının eleştirisi yapılmaktadır. Bir meşruiyet aracı olarak dinin ataerkilliği de meşrulaştırdığı (Berktaş, 2009) ve böylece kadını ikincilleştirdiği yaklaşımı, bu yaklaşıma karşı çıkan görüşleri de (Tekin, 2009: 5-14) beraberinde getirmiştir. Örneğin Türkiye’deki patriarkal yapının muhafazakâr kesim için de geçerli olduğu, ancak bunun İslam dininin temel değerleriyle bağdaşmadığı ve Hz. Peygamberin yaşantısıyla örtüşmediği (Tuksal, 2000) savunulmaktadır. Tuksal, konu ile ilgili olarak halkın örfünde, gündelik yaşamında çok köklü geçmiş bulunan anlayışların –eğrilik, eksiklik, baştan çıkarıcılık, uğursuzluk ve değersizlik söylemlerini meşrulaştıran rivayetler topluluğunda olduğu gibi- bir şekilde Hz. Peygambere mal edilerek hayatiyetini ve tesirini devam ettirdiğini belirterek, çocuktan biraz akıllı, köleden biraz özgür olarak nitelendirilen geleneksel kadın imajını ve bu imajın kaynaklarını eleştirmektedir (Tuksal, 2014: 281). Aktaş’a göre; kadınları “etekli şeytan” olarak isimlendiren, onların fitneye yol açmamaları için sokakları yasaklayan bir din algısı varsa, kadınlar da uç noktalara savrulabilirler (2009: 84). Aktaş bu ifadeleriyle hem bir gelenek eleştirisi yapmakta, hem de geleneksel bakış açısının sonuçlarına ilişkin saptama ve uyarılarda bulunmaktadır. Söz konusu tespit ve eleştirilerden hareketle Türkiye’de muhafazakâr kadınların kamusal alanda görünür olma mücadelelerini, gerek ataerkilliğe, muhafazakâr erkeklere ve muhafazakâr olmayan hemcinslerine, gerekse de devlet erkine karşı verdikleri söylenebilir. Adalet ve Kalkınma Partisi’nin on üç kurucu kadın üyesinden biri olan Ayşe Böhürler, bu durumu özel bir televizyon kanalına verdiği röportajda şöyle ifade etmektedir:

“Mahallemizin önyargıları vardı; kadının çalışmasını, sokağa çıkmasını istemiyordu. Onlara karşı bir duruş sergiledik. Laik

kesimin keskin sınırları vardı. Dindar kesimse bu sınırların arkasında diğer kadınlarla diyalog kurmuyordu. Biz ayırım yapmadan bütün kadınlarla iletişim kurduk. Düşman olmadığımızı, kendi tercihimizle başımızı örttüğümüzü, hatta pek çoğumuzun ailesinin buna karşı çıktığını anlattık. Son 25-30 yılda eğitimli, meslek sahibi, özgüvenli ve toplumun farklı kesimleriyle iletişim kurabilen dindar kadın kimliğini temsil eden isimler ortaya çıktı. Yıldız Ramazanoğlu, Sibel Eraslan, Fatma Karabıyık, Nazife Şişman, Cihan Aktaş, Hidayet Tuksal... Bunların hepsi iki taraflı uzun bir mücadelenin içinden geçtiler.” (1 Mart 2015).

Yıldız Ramazanoğlu, Müslüman dünya görüşüne sahip olan erkeklerin kadın konusundaki düşüncelerini, “Alışılmış bir yapı var. Dünyayı kavramak, siyaseti belirlemek ve kadının yerini tanımlamak erkeğin vazife ve yetkileri içinde görülmüş. Geleneksel rollerdeki en küçük bir değişikliği bile istenmiyor aslında...” (Ramazanoğlu, 2009: 79) sözleriyle ifade ederek günümüz muhafazakâr kadınlarının mücadele tarzını ortaya koymaya çalışmaktadır.

1980 sonrası kadın konulu tartışmalarda ataerkillik kadar yoğun tartışılan bir diğer konu da, kadın bedenidir. Başka bir ifadeyle bu konudaki tartışmalar, kadın/muhafazakâr kadın algısının değişim ve dönüşümüne etki eden önemli tartışma konuları arasındadır. Türkiye’de kadın bedeni, özellikle cinsiyet ayrımını gözeten değerlendirmelerle kadının toplumda değersizleştirilmesi, ikinci plana atılması ya da cinsel istismar ve şiddet içerikli gündemler ekseninde tartışılmaktadır. Bu çerçevede karşımıza “değersizleştirme”, “cinsellik”, “çecikilik”, “güzellik”, “dış görünüş” ve “ayrımcılık” kavramları çıkmaktadır (İnceoğlu 2010). Bu noktada meseleye, kadın bedenine ilişkin tartışmaların muhafazakâr kadın boyutunun bir yönünü oluşturan “örtünme/başörtüsü” zaviyesinden yaklaşmak gerekir.

Nazife Şişman’ın “istenmeyen sosyal gerçeklik” (2011: 17) olarak tanımladığı “örtünme/başörtüsü” olgusu, son dönemde hem İslamcı hem de feminist kesimin kadın çalışmalarında oldukça fazla yer almakta ve çok boyutlu tartışmalara konu olmaya devam etmektedir. Örtünme/başörtüsü tartışmaları, bazen özgürlük, bazen modernite ile olan ilişkisi ve bazen de kamusal alan-özel alan tartışmalarında ya da mahremiyet ve kadın bedeni ile cinsellik konularına ilişkin eleştirilerde karşımıza çıkmaktadır. Kamuoyunda uzun süre tartışma konusu olan “irtica” kavramının belirleyici bir unsuru olarak görülen “başörtüsü”, Türkiye’de son yıllara kadar muhafazakâr kadının sorunu

veya sorunları nelerdir? sorusunun cevaplarının ilk sıralarında yer almıştır. Günümüzde ise siyasal mı, kültürel mi, modernitenin sunduğu hayat tarzına bir başkaldırı, bir isyan mı ya da “inancımın gereği hem örtülüyüm hem de kamusal alandayım, ben bu şekilde benim” şeklinde öznellik seslenişi mi soruları, kadın konulu çalışmalarda kendine yer bulmaya devam etmektedir. Bu tartışmalarda İslam dininin örtünme ile kadın bedenini terbiye etmek istediği eleştirisine ek olarak ataerkil yapının kadının örtünmesi üzerinden kadın bedenine hâkim olmaya çalıştığı eleştirisinin yapıldığı görülmektedir. Ayrıca genel anlamıyla örtünmenin, Türk modernleşmesinin sembol yıkıcılığı karşısında söz konusu sembolleri ihya ederek muhalefet etme manasında (Tuksal, 2000: 132) ele alındığı ya da “kamusal ve özel alanın sınırlarında, beden/ten ve beden/benlik arasında bir uzlaşma/uzlaştırma ihtiyacının tesettür yoluyla sağlanmaya çalışıldığı (İlyasoğlu, 2000: 137) yorumları karşımıza çıkmaktadır. Bunlara ek olarak iddia edildiği gibi örtünmenin kadını cinsel kimliğinden dolayı cezalandırma, toplumsal hayattan dışlama anlamına gelmediği, aksine modern hayatın kadına sunduğu giyim tarzının kadını cinsel obje haline getirdiği ve köleleştirdiği de savunulan görüşler arasındadır.

Nazife Şişman, başörtüsünü bir kimlik belirleme aracı olarak değerlendirmekte ve başörtüsünün sadece başörtüsü olmadığını, aksine onun bir anlam taşıyıcısı olarak sınırlar çizdiğini ve sınırsız dünyanın yeni sınırı olduğunu belirtmektedir. Şişman’a göre, Müslüman kadınlar, örtüleriyle sınırsız özgürlüğün tecessüm ettiği beden sınırlarını çizerek seküler kamusal alanın içinde dini bir alanın sınırını da tahkim etmektedir. Ancak Şişman, başörtülü kadınların kendi sınırlarını çizirken başka bazı sınırları ihlal ettiklerini, laikliğin ve seküler kamusal alanın sınırlarını zorladıklarını (2011: 25-26) ifade etmektedir. Cihan Aktaş ise 1980’li yıllarda görünürlüğü artan başörtülü öğrenciler özelinde başörtüsünü modernlik bağlamında değerlendirmekte ve onun şekilci, özensiz modernleşme politikalarına karşı var olan tepkinin göstergesi ve modernleşmeden vazgeçmeyen bir dindarlık arayışının temsili olduğunu vurgulamaktadır (Aktaş 2006: 249).

1980’li yıllarda kamusal alanda görünürlük kazanmaya başladıkları yıllardan itibaren başörtülü kadınların hak talep etmelerini gerektirecek pek çok engelin varlığı kuşkusuzdur. Bunların başında ataerkil toplum yapısı kadar zorlayıcı olan başörtüsü yasakları gelir ki, muhafazakâr kadınların en ziyade sitemkâr oldukları yönü yalnızlıklarıdır. Özellikle feminist hemcinslerinden yeteri kadar destek bulamamaları uzun zaman muhafazakâr yazarların sita-

yişle durumu ele almalarına sebep olacaktır. Bunlardan biri olan Cihan Aktaş durumu şu ifadeleriyle betimlemektedir:

“Başörtüsü yasaklarının ve başörtülülere getirilen kısıtlamaların gösterdiği ayrımcı muameleler, ayrımcı ve dışlayıcı boyutu ile hiç azımsanmayacak sayıda genç kıyı fazlasıyla etkilediği halde, Türkiye’deki feminist duyarlılığa sahip kesimlerde ve bu bağlamdaki örgütlenmelerde çok sınırlı olarak “sorun” sayılmıştır. Bunun en önemli açıklaması ise popülist bir yaklaşımla türbanın “kadını ikinci sınıf sayan şeriatçıların bir simgesi” olarak görülmesidir. Bu yasaktan etkilenmeye devam eden kadınların ve genç kızların kendilerini nasıl açıkladıklarının çok da önemli olmaması, “başörtülü” öğrencilere yönelik güvensizlik söylemlerinden etkilenmiş olabilir. Ancak Türkiye’de feminizmin bu konuda gösterdiği zaaf asıl olarak, gündemini büyük ölçüde Beyaz Batılı Feminizm’in gündemine bağlı olarak oluşturması ile açıklanabilir.” (2006: 252).

Yine bu dönemde feminist hemcinslerinin yanında muhafazakâr erkeklerin de başörtülü muhafazakâr kadınları destekliyor göründükleri, fakat onları bu görüntünün tersine yalnız bıraktıkları eleştirileri yapılmıştır (Çakır, 2000). Çakır, bu dönemde başörtüsü mücadelesi veren İslâmcı kadınların, kendilerini, hazırlıklı olmadıkları ölçüde büyük ve ciddi bir çatışmanın içinde bulduklarını, sonunda direnmeyi seçenlerin mesleklerini, okullarını kaybederken, direnemeyenlerin de büyük bir burukluğun içine yuvarlandıklarını, içlerinde fiziki ve ruhsal sağlıklarını yitirenlerin de olduğunu belirtmektedir (Çakır, 2000).

Yapılan başörtüsü tanımları, başörtülü kadınlara yüklenen misyonlar, onlardan beklentiler ve başörtülü kadınların bu bakış açılarının ötesindeki tecrübeleri 1980 sonrası Türkiye’de muhafazakâr kadın özelinde kadının bedeni ve özgürlüğü tartışmalarıdır. Bununla birlikte yine bu dönemde kadının bedeninin cinsellik bağlamında toplumsal zararlara sebep olması (fitne olması) türünden kavramsallaştırmalar, İslâmcı yazarlar tarafından eleştirilmiş ve bu tarz yaklaşımlara sebep olması bakımından ataerkil geçmiş sorgulanmıştır (Aktaş, 1992: 13-28).

3.3. Siyasal Alan ve Muhafazakâr Kadın

Günümüz muhafazakâr kadın algısının anlaşılabilmesinde önemli bir yön de siyasal alandır. İlmi ve edebi alanlarda devam eden tartışmalar siyasi sağ

kanada nasıl etki etmiştir? Sağ bir parti tarafından uzun zamandır yönetilen günümüz Türkiye’inde muhafazakâr kadın algısı bu süreçten nasıl etkilenmiştir? Bu sorular başlı başına bir araştırma konusu niteliğindedir. Burada sadece siyasi alanda muhafazakâr kadının temsili ve bu temsil için kadınların verdiği mücadeleden bahsedeceğiz. Bu mücadelenin kadın algısının değişim ve dönüşümünü anlamaya yardımcı olacağı kanaatindeyiz.

Muhafazakâr kadınların 1980’lere kadar siyasi arenada hem muhafazakâr parti politikalarında hem de milletvekilliğinde adaylığı söz konusu olmamıştır. Milli Nizam Partisi’nden Refah Partisi’ne kadar Milli Görüş Hareketi partilerinin program ve tüzüklerine bakıldığında da siyasi, toplumsal ve ekonomik bir aktör olarak kadının ihmal edildiği görülmektedir. MNP ve onun kapatılmasının ardından 1972’de kurulan Milli Selamet Partisi döneminde kadının siyasal yaşama katılımına ilişkin partinin herhangi bir düzenlemesi veya öngörüsü bulunmamaktadır. Kadınlar, MNP ve MSP’nin halefi niteliğindeki RP’nin parti tüzüğünde aile içindeki rolleri ile gündeme gelmişlerdir (Özdemir vd., 2015).

Her ne kadar parti programında kadınlar ailedeki konumlarıyla yer alsada 1980’lerde RP muhafazakâr kadınların değişim ve dönüşümünün en kuvvetli aktörü olmuştur. RP, hem başörtüsü ile eğitimi desteklemiş hem de muhafazakâr kadınların kendi siyasi programları doğrultusunda siyasal hayata katılımlarını hızlandırmıştır.

Ancak RP döneminde önceki Milli Görüş Hareketi partilerinden farklı olarak kadın, kamusal ve siyasal alanda görünmeye başlamıştır. İslami hareketin yükselişiyle birlikte eskiden evlerine hapsedilen kadınların artık cemaat ya da partinin çıkarları için belli düzeyde toplumsallaşıp siyasallaşmasına izin verilen 1980’ler Türkiye’inde, bu amaca uygun olarak cemaatler ya da parti bünyesinde kadın birimleri teşkil edilmiştir. Büyük ölçüde erkeklerin denetimi altında bulunan bu birimlerin kadın konusunu ayrı ve özel bir formda ele alması, arzulanan bir durum değildi; ancak konunun hayatiyeti ve buralara devam eden kadınların belki de yegâne kamusal mekân olmaları nedeniyle bu birimler adeta “kadınlar gettosu”na dönüşmüştür. Özellikle büyükşehirlerde faaliyet gösteren pek çok cemaatin bünyesinde, bazı durumlarda bir dernek ya da vakıf tabelası altında örgütlenen bu

birimler, bir nevi “kadın kolu” işlevi üstlenmiştir (Çakır, 2000: 32).

RP, kadın üyelerini ülke çapında oldukça aktif bir biçimde değerlendirmiştir. Kadın üyeler, gecekondularda ev ziyaretlerine, düğün, mevlit benzeri toplu organizasyonlar gibi pek çok ortamı ziyaret ederek ulaşabildikleri kişilere her zaman yanlarında olup onları destekleyeceklerini anlatmışlardır. Bu çabalar 1994 yerel seçimlerinin RP'nin pek çok yerel yönetimi kazanmasını netice vermiştir. Bunu 1995 genel seçimleri takip etmiştir. Gelenekçi bakış açısının etkisiyle, kadınların bu kadar ön planda olmaları ve ev ev dolaşmaları parti tabanında huzursuzluklara da neden olmuştur. Siyasal arenaya çıkma heyecanı yaşayan muhafazakâr kadınlar, parti için sergiledikleri onca önemli çabaya rağmen bu tür tepkilerle de mücadele etmek durumunda kalmışlardır.

Aktif bir şekilde kadınların sahada bulunmaları, “kadının kamusal alan görünürlüğü” konusundaki yaklaşımıyla RP'nin, fikirlerinden beslendiği İslam âlimlerinden bir parça ayrı düştüğünün göstergesidir. Bununla birlikte kadın artık siyasal alanda geçmişe nazaran daha aktiftir. Ne var ki, yine de o erkeğe nazaran geride, onun destekçisi konumundadır (Özdemir vd, 2015). Burada dikkat çekici olan, kadının İslam'ın siyasallaşmasında ve iktidara yürütmesinde üstlendiği rolü nedeniyle değerli görülmesidir. Necmettin Erbakan'ın kadınlar için kullandığı “davanın motoru” ifadesi bu durumun göstergesidir. 1980'lerin “bacıları” 1990'larda geri plana itilmişlerdir. Bu durum o dönemi ele alan pek çok yazar tarafından eleştirilmiştir. Erkeklerin başarısı için çalıştıklarında kabul gören, kendi haklarını savunma ve iktidara ortaklık konusunda ise tutucu davranmalarına yönelik eleştirisi, bunlar arasında sayılabilir (Yılmaz, 2011: 783-784).

Türkiye'de muhafazakâr kadının hayatındaki en önemli dönüm noktalarından biri de “28 Şubat”tır. 28 Şubat en ziyade kamusal alan mücadelesi veren ve bir parça da olsa bu mücadelede kazanmaya başlayan muhafazakâr kadınları etkilemiştir. Bu dönem toplum hafızasına “Fadime Şahin” ve “Emine Kalkancı” gibi cahil, mazlum, kullanılmaya, kandırılmaya açık muhafazakâr kadın karakteri ve başörtüleri ile kamusal alan arasında tercih yapmak zorunda kalan muhafazakâr kadın imajları ile kazanmıştır. Nazife Şişman bu dönemi:

“Tesettürlü kadınlar, 1990'lı yıllarla birlikte siyasal manevraların, tarikat hikâyelerinin, medyatik şovların konu mankenleri olarak büyük bir saygınlık kaybı yaşadılar. Dini bir vazife olan başörtüsü, siyasal bir kimlik boyutuna indirgendi. “Ezilmiş, ca-

hil” gibi tarihi arka plana sahip oryantalist yargılara, bir de “siyasal maşa”, “mağdur öğrenci” gibi imajlar eklendi” (2011: 14).

cümleleri ile tasvir etmektedir. Bu imajların sonraki nesiller üzerindeki tesiri başlı başına bir araştırma konusu olacak niteliktedir. Bununla birlikte, o dönemin muhafazakâr kadınlarının deneyimleri bu süreci yaşayan ve özellikle kamusal alanda görünür olma arzuları ile inançları arasında kalan muhafazakâr kadının ikilemi pek çok yazar tarafından işlenerek muhafazakâr yeni nesillere taşınmakta ve böylelikle günümüz muhafazakâr kadın algısının şekillenmesine katkıda bulunmaktadır.

28 Şubat’ın ardından kurulan Fazilet Partisi, her ne kadar uyguladığı siyasete yansımaya da, parti tüzüğünde selefi Refah Partisi’nin aileye verdiği önemin yanında kadının eğitim ve ekonomik hayata katılımını teşvik edici maddelere yer vermiştir (Fazilet Partisi ’Öncü Türkiye İçen Elele’ Demokrasi İnsan Hak ve Özgürlükleri, Barış, Adalet ve Öncü Bir Türkiye İçin Kalkınma Programı” 1998: 8). 1999 genel seçimlerinde FP’nin ilk kadın milletvekilleri seçilmiştir. Bu vekiller A. Nazlı Ilıcak ve Merve Safa Kavakçı’dır. Bu seçimlerde başörtülü iki milletvekili vardır ki bunlardan biri Merve Kavakçı diğeri ise milliyetçi Hareket Partisinden Nesrin Ünal’dır. Nesrin Ünal başını açarak yemin ettiği halde, Merve Kavakçı meclise başörtüsü ile girmiş ve bu durum hem ülke gündemini, hem meclisi ve hem de FP’li erkek milletvekillerini uzun süre meşgul etmiştir. FP’li erkek milletvekillerinden pek çoğunun Merve Kavakçı’nın Siyasi gerileme sebep olmaması için başörtüsüz meclise gelmesi talepleri de olmuştur. Bu durum, erkeklerin muhafazakâr kadını hem yalnız bıraktıkları hem de davalarına sadık kalmadıkları şeklinde eleştirilmelerine sebep olmuştur.

İktidarı ele geçiren FP’li erkekler, seçimlerin ardından Kavakçı’nın Meclis’e girmesine destek vermeyerek, onu bir kadın olarak yalnızlaştırmışlardır. Bu hadiseden sonra da başörtüsü sorunu Müslüman erkeklerce kadın hakları ya da bireysel özgürlükler çerçevesinde tartışılmasının ötesinde, İslamcı-laihçi mücadelesinin de önemli bir imgesine dönüşmüştür (Yılmaz, 2011: 784).

FP’nin gelenekçilerinin kurduğu Saadet Partisi ise kadını çalışma hayatında desteklemiş fakat kadının annelik ve eşlik rollerini ön plana çıkarmıştır. FP’nin yenilikçi kanadının oluşturduğu ve yaklaşık on dört yıldır iktidarda olan AK parti, ilk dönem parti programında, sayısal varlıkları ile değil de sağ-

lıklı nesil ve birey yetiştirmedeki rolleri dolayısıyla kadına önem verileceği, kadının kamusal alan görünürlüğünün ve kadın ile ilgili STK'ların destekleneceği, kadınların çalışma koşullarının iyileştirileceği gibi vaatlere yer vermiştir (AK Parti Kalkınma ve Demokratikleşme Programı, 2002: 87-89). Her ne kadar iktidarları boyunca “kadın politikaları” konusunda eleştirilse de, Ak Parti iktidarlarında, kadınlara seçme seçilme hakkının tanındığı ve 1934'ten bu yana mecliste en yüksek kadın katılımının gerçekleştiği görülmektedir. Bu dönemde, Ak Parti iktidara gelene kadar yüzde 4,6'yı aşamayan kadın milletvekili oranı artarak, 2007'de 9,1'e (50 kadın milletvekilinin 30'u Ak Partili) ve 2011 seçimlerinde yüzde 14,1'e (78 kadın milletvekilinin 46'sı Ak Partili) ulaşmıştır. 2015 genel seçimlerinde ise bu oran yüzde 14,5'e (81 kadın milletvekilinin 34'ü Ak Partili) yükselmiştir.

2014 Yerel seçimlerinde Ak Partili 1 büyükşehir olmak üzere 8 belediye başkanı, 978 belediye meclisi üyesi, 33 il genel meclisi üyesi kadına yerel karar alma mekanizmalarında yer verilmiştir. 2013 yılından bu yana özellikle başörtüsü konusundaki özgürlüğün etkisi ile muhafazakâr kadınlar kendi kimlikleri ile kamusal alanda yer almaktadırlar. Bunun yansımalarından biri de siyasal alanda hissedilmektedir. 2015 genel seçimlerinden sonra kurulan hükümette biri bakanlık düzeyinde olmak üzere başörtülü 22 milletvekili Meclis'te yer almıştır. 2 Mayıs 1999'da Merve Kavakçı'nın TBMM'ye başörtülü olarak girmek istemesi üzerine gerçekleşen olaylar düşünüldüğünde, 22 başörtülü kadın milletvekilinin varlığının, muhafazakâr kadınların gayretlerinin neticelerinden biri olduğu söylenebilir. Muhafazakâr kadınlar için önemli olan bu değişim ve gelişmelere rağmen Ak Parti, kadın politikaları bakımından, özellikle ataerkil politikaları devam ettirdiği gerekçesiyle, eleştirilere maruz kalmaya devam etmektedir. Söz konusu eleştirmenlere göre, AK Parti iktidarları döneminde, özellikle AB'ye uyum çalışmaları çerçevesinde kadın erkek eşitliği, kadın hakları ve güvenliği, kadının toplumsal statüsünün iyileştirilmesi yolunda birçok gelişme kaydedilmiş olmakla birlikte, kadının siyasi temsil sorunu, kadın hakları ihlalleri ve cinsiyet ayrımcılığı gibi sorunlar devam etmektedir. AKP iktidarları dönemindeki kadını “annelik” ve “eşlik” gibi geleneksel rolüyle özdeşleştiren, onu bağımsız bir birey olarak ele almayan düzenlemeler ve değerlendirmeler, geleneksel ataerkil zihniyetin ve cinsiyete dayalı işbölümünün AKP iktidarları döneminde de sürdüğünü göstermektedir (Özdemir vd, 2015).

Sonuç

1980'ler sonrası muhafazakâr kadınlar için aktif bir dönemdir. Bu dönemde, İslamcı yazarlar tarafından hem ataerkillik üzerinden din eleştirilerine bir cevap hem de ataerkil geçmişin reddi olarak kendini evine, kocasına ve çocuklarına adanmış, boyun eğen, edilgen, dini inancı olmasına karşın inanç derinliği ve buna bağlı dünya görüşü olmayan “*geleneksel kadın*” imajının reddedildiği; bunun yerine eğitilmiş, cesur, iffetli ve üretken “*aydın Müslüman kadın*” imajının savunulduğu (Aktaş, 1988: 81-103, 1992: 13-28) görülmektedir. Ayrıca geleneksel kadın imajının sorgulandığı bu dönemde, ataerkillik, toplumsal cinsiyet, eşitlik, kamusal alan/özel alan, kadın bedeni gibi pek çok konunun muhafazakâr kadınlara göre yeniden tanımlanıp tartışıldığı anlaşılmaktadır. Bu tartışmaların neticesi olarak 1980'li yıllardan itibaren muhafazakâr kadınlar kamusal alanda, muhafazakâr erkeklerden gelen tepkilere rağmen, etkili bir biçimde varlık göstermeyi başarmışlardır. Bu dönemde pek çok muhafazakâr kadın, her ne kadar feminist hemcinslerinden destek göremese de, öncelikli olarak başörtülü eğitim alma mücadelesi vermiştir. Muhafazakâr kadınların, ayrıca ataerkil toplum yapısına, devlet erkine, zaman zaman da hemcinslerine karşı görünürlük mücadelesi verdikleri görülmektedir. Onlar bu mücadeleleri ile Türkiye kadın hareketleri tarihindeki yerlerini almış ve günümüzde muhafazakâr kadın algısının şekillenmesinde önemli rol oynamışlardır. Bu süreçte muhafazakâr kadınların en önemli kazanımı, kamusal alandaki görünürlüklerinin artmış olmasıdır. Günümüzde onlar eğitimden sanata, spordan medyaya ve siyasal alandan ekonomik alana kadar çok geniş bir yelpazede varlık göstermeye devam etmektedir.

Kaynaklar

- Aktaş, Cihan & Ramazanoğlu, Yıldız (2009). “Kadın Üzerine Soruşturma”. *EskiYeni*. S. 12: 77-86.
- Aktaş, Cihan (2006). *Türbanın Yeniden İcadı*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Ali, Zehra (2014). *İslami Feminizmler*. Çev. Öykü Elitez. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aydın, Mustafa (2009). “Mahremiyet ve Örtünmenin Dönüşümü”. *EskiYeni*. S. 12: 61-68.

- Badran, Margot (2014). “İslami Feminizm: Nedir?”. *İslami Feminizmler*. Zehra Ali (ed). Çev. Öykü Elitez. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Berktaş, Fatmagül (2009). *Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın: Hristiyanlıkta ve İslamiyet'te Kadının Statüsü Üzerine Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Berktaş, Fatmagül (2012). *Tarihin Cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Çaha, Ömer (1996). *Sivil Kadın*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Çaha, Ömer (2001). “Türkiye’de Kadın Hareketi Tarihi: Değişen Bir Şey Var mı?”, *Kadın Bienali Etkinlikleri Çerçevesinde Türkiye’de Kadın ve Sivil Toplum*. İstanbul.
- Çakır, Ruşen (2000). “Dindar Kadının Serüveni”. *Birikim Dergisi*. S. 137: 27-35.
- Çapcıoğlu, İhsan (2011). “Değişen Toplumda Değişen Statü: Osmanlı Devleti ve Cumhuriyet Döneminde Kadının Toplumsal Statüsü”. *Düşünen Siyaset*. S. 27: 73-88.
- Demirebilek, Aynur (1993). *Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışlarının Bir Hikâyesi*. Ankara: Ayizi Kitap.
- Gelgeç Bakacak, Ayça (2009). “Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir Değerlendirme”. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. S. 44: 627-638.
- Göle, Nilüfer (2011). *Modern Mahrem. Medeniyet ve Örtünme*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- İnan, Rauf (1991). *Atatürk ve Türk Kadını Tarihte Türk Kadını*. İstanbul: Arkın Yayınevi.
- Kandiyoti, Deniz (2007). *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- İlyasoğlu, Aynur (2000). *Örtülü Kimlik*. İstanbul: Metis Yayıncılık.
- İnceoğlu, Yasemin & Kar Altan (2010). *Dişilik, Güzellik ve Şiddet Sarma- lında Kadın ve Bedeni*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Özdemir, Hakan & Demirkanoğlu Yahya (2015). “Türkiye’de Muhafazakâr Sağ Pencereden Kadına Bakış”. *KAÜ İİBF Dergisi*. C.6, S.10: 223-248.
- Özdeş, Talip (2009). “İslam Açısından Kadının Konumu ve Kadına Yönelik Şiddetin Değerlendirilmesi”. *EskiYeni*. S. 12: 68-77.
- Öztürk, Mustafa (2015). *Cahiliyeden İslamiyet’e Kadın*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

- Öztürk, Emine (2011). *Feminist Teori ve Toplumsal Süreçte Türk Kadını*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Sucu, Ayşe (2005). *Din ve Kadın*. Ankara: Lotus Yayınevi.
- Şaşman Kaylı, Derya (2011). *Kadın Bedeni ve Özgürleşme*. İzmir: İlya İzmir Yayınevi.
- Şefkatli Tuksal, Hidayet (2000a). “Başörtüsü Hikayeleri”. *İslamiyat*. C. 3, S. 2: 131-145.
- Şefkatli Tuksal, Hidayet (2000b). *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*. Ankara: Kitabiyat Yayınları.
- Şişman, Nazife (2011). *Sınırsız Dünyanın Yeni Sınırı Başörtüsü*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tekeli, Şirin (2015). *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlık*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tekin, Mustafa (2009). “Kadın Nasıl Bir Varlık? Otonomlaşmak İsterken Köleleşmek”. *EskiYeni*. S. 12: 5-15.
- Toker, İhsan (2009). “Dinler Ataerkil Yapılar mıdır? Bir Çifte İmkânlılık Konusu Olarak Din ve Kadın”. *EskiYeni*. S. 12: 15-22.
- Toker, İhsan (2012). “Çağdaş Yayınlarda Geleneksel Kadın Algısına Eleştirel Yaklaşım”. *Türkiye V. Dini Yayınlar Kongresi. Kadın Konulu Dinî Yayınlar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.